

Nánay István

A bábozás nagyasszonya

KOVÁCS ILDIKÓ 1927–2008

Keckskeméten ismertem meg. Nem Kolozsváron, ahol élt és dolgozott; ott valahogy több évtizeden át elkerültük egymást. Pedig sokat hallottam róla és előadásairól – többek között Harag Györgytől is, aki nagyon sokra tartotta Kovács Ildikó munkásságát, művészetét.

A bábozás nagyasszonyának – ahogy Harag nevezte – Kecskemét a kilencvenes évektől második otthona lett. 1984-es romániai kényszer-nyugdíjaztatása után itt egy fiatal, hangját és stílusát kereső csapat hívta-vártta. Náluk s velük folytathatta rendezői és pedagógiai munkáját. Nagyrészt neki köszönhető, hogy a Ciróka Bábszínház művészi alkotóműhelyé vált. S az is, hogy az együttes kezdeményezésére és szervezésében elinduló, majd rendszeressé váló országos bábfesztivál a műfaj legfontosabb hazai rendezvénye lett. Olyan fórum, ahol a szakma nemcsak áttekintést kaphatott a bábszínházak pillanatnyi művészi állapotáról, hanem tisztázni lehetett az éppen aktuális esztétikai, stílári, dramaturgiai problémákat is. A sokszor hevessé váló vitákban Ildikó (a legtöbb résztvevőnek „néni”) véleménye jelentette a szakmai igazodási pontot.

A legkorábbi fesztiválok egyikén hozott össze vele a jó sors. Amikor mély, kissé rekedtes hangján megszólalt, csak rá lehetett figyelni. Szépen beszélt, és pontosan fogalmazott. Nem agyonesztétizált elméleti fejtegetésekbe kezdett, hanem konkrét példákon keresztül vezetett a mélyebb felismerésekig. Időnként – főleg ha értetlenséggel, butasággal szembe-sült – elkapta a hév, indulatba jött, kiabált is. Kemény vitapartner volt. Álláspontja mellett még akkor is konokul kitartott, amikor a sok évtizedes praxisa alapján kikristályosodott elveit a bábozásban is bekövetkező szemléleti változások relativizálni kezdték. Mindenekelőtt a bábu művészi erejében hitt, ezt védte, s a bábszínház lényegének elárulását látta abban, ha a színész a bábu elé tolakszik.

A fesztiválokon, az együtt töltött napokon, eszmecseréken, közös sétákon, ebédeken, vacsora utáni beszélgetéseken sokat tanultam tőle, emberileg is kö-

zel kerültünk egymáshoz. Megismertem fordulatokban gazdag életútját, bepillantást nyerhettem abba, ahogy a világról, az emberekről, a történelemtől, a művészetéről, a tanításról gondolkodott.

Nyughatatlan lélek volt. Egyetlen iskoláját sem fejezte be. Érettségi vizsgát sem tett. Autodidaktának vallotta magát. Mindig valami újat keresett, újjal próbálkozott. Belekóstolt a fényképészetbe. Járt Dienes Valéria orkesztikai iskolájába – ott elsajátított tudását későbbi pantomim-előadásaiban kamatoztatta. Két évig tanult rajzolni Máttis Teutsch János szabadiskolájában. S rengeteget olvasott. Végül a bábozásnál kötött ki.

1950-ben Kolozsváron néhányadmagával egy parányi helyiségben hozta létre a hivatásos magyar nyelvű bábszínházat. Máig e helyen működik az időközben kéttagozatossá vált színház. Nem akart játszani, de sok mindenhez értett, hát ő lett a rendező. Évek során a gyakorlat tette igazán azzá. Valódi mester, Romániában nemcsak a magyar, hanem a román és a német nyelvű bábjátásnak is teremtő, meghatározó alakja lett. Ötvenkilenc éves pályáján tizenegy színházban dolgozott, Magyarországon ötben, s Bulgáriába is meghívták rendezni. Utolsó előadását, *Az ördögűző jóbarátokat* 2007 őszén a betegsége miatt már csak otthon tudta próbálni.

Egész életében azért küzdött, hogy a bábjátászt a színház más megjelenési formáival azonos mércével mérjék, hogy megszűnjön a bábozást kísérő, lesajnálást és lenézést egyaránt érzékeltető „csak” szócska. Vállalta, hogy elsősorban gyerekeknek készít előadást, de igényességéből akkor sem engedett, ha nekik dolgozott. Ugyanakkor vallotta, hogy a bábszínház nemcsak egyes korosztályoknak szól, hiszen az a színházművészet egyetemes érvényű és rangú ága, éppen ezért számos produkciót készített felnőtteknek is.

Egy interjúban, mely a hetvenötödik születésnapja alkalmából készült, így vallott a bábszínházról: „számmomra a teljességet jelenti. Minden benne van, ami engem izgat. A képzőművészettől a mozgásig, az

Kovács Ildikó bábfigurái

Szebeni-Szabó Róbert felvételei

vallott: „Az a kiszolgáltatott gyermekről szólt, s a szeretetről. A főhős nem a könyvbeli Pinocchio, aki hazudik, és ki van téve a didaktikus nevelésnek. Csak a csodát tartottam meg: a szeretettől életre kelő bábút. A mi Dzsepettónk fiatal gyermekjáték-készítő, aki megfaragja az ő Pinocchióját, amely életre kel, akit szeret, akitel beszélni tud, s aki látványa és lényege szerint gyermek-jelkép.

Az érző és beszélő Pinocchiót meg akarják venni, hogy pénzt keresse vele, ellopják, kézről kézre adják, kiszolgáltatva cinikus érdekeknek, agresszióknak, még a háborúnak is. De a gyerekek megmentik. Felállnak,

és üvöltve kiabálják: NEM ADJUK VISSZA! A gyermek még nyitott és egészséges. Egészségesen működik az igazságérzete. Sokat tud az életről, sok mindent ért a világból. Bele kell nézni a szemébe. Meg kell nézni az óvodásokat. A gyermekinél csodálatosabb közönséget senki se kívánjon magának...

Az előadásban technikailag is világosan elkülönültek a szerepek: Pinocchio nyolcvancentis, kopasz fejű, szomorú szemű fabáb – sokan lágergyerekek hívták –, amely a földön áll, mozgása a vele játszó embertől függ. Járnai is lehet vele, ha megfogják a két kezét, feje finoman fordítható. A darabbeli bábszínház igazgatója, a fafejűek iskolájának tanára, a vidám park vezetője, a Róka és a Macska stilizált, panoptikumba illő emberbábok, a kis bábszínházban Pinocchio barátai – Arlecchino, Colombina és Pulcinella – kesztyűs bábok. A fafejűek iskolájának tanulói pedig mellszobor jellegű műgyerekek, akik a fejükbe rejtett kazetta segítségével mechanikusan ismétlik a tanár blabla szövegét. Az ember-ember, ember-báb, életre kelő báb, kesztyűs báb és élettelen (robot jellegű, jelkép értékű) bábformarendszer képzőművészeti megjelenésében is kifejezte a darab dramaturgiájának lényegét.”

Mindent tudott a bábozásról, katedrához mégsem juthatott sohasem. Pedig egész életében tanított. Keze alatt a különböző színházakban megszámlálhatatlanul sok színész és szakember nőtt fel. 1994-ben a Soros Alapítvány segítségével létrehozta s tíz éven át működtette bábszínészképző taborát-stúdióját, ahol békésen együtt élő magyar, román és német anyanyelvű hallgatókat oktatott – amíg bírta, s amíg tehette.

Az utóbbi években visszavonultabban élt. Nyolcvanadik születésnapja után néhány héttel Kolozsváron végzetes agyvérzés érte. Kovács Ildikó halálával a modern bábjátás kivételesen sokoldalú és sokszínű alkotója, romániai és magyarországi bábos generációk felnevelője, az egyik utolsó reneszánsz művészegyéniesség távozott örökre.

irodalomtól a játékgig, a humorig, a groteszkig, a fantázia szabadságáig. Nem véletlenül kerültem oda, nem menekültem a műfajhoz, hanem minden nehézségével együtt egy életre felvállaltam. Ez ősi, mágikus művészet, amely az életre keltésből indul ki. A holt anyagot életre kelteni – varázslat. Mágikus rítus. Kevés műfajnak adatik meg ez a csoda. A színházban megvan az átváltozás csodája, de nincs ősi rítus. A filmnél lényeges a technika, az operában az istenadta zene. A pantomimnél is van csoda: a mozgás erejével a láthatatlant lehet megjeleníteni. Az is varázslat, de nem mágia. A bábjáték az mágia. És a néző – akár gyermek, akár felnőtt – részese ennek a mágiának. Persze akkor, ha jó a bábszínház... Másfelől a báb – jelkép. Típust testesít meg...

A bábszínházi rendező nem játékmester, nem »ötlet-ember«, nem mesterember. A rendező alkotó. A rendezés nem hatásvadászat, nem intellektuális spekuláció, nem kísérletezés. A rendezés világtéremtés. A bábszínházi rendező gyermeki hittel és örömmel tudjon játszani. Fantáziája a gyermek belső szabadságával szárnyaljon az álmok birodalmában. Elengedhetetlen a humorérzék. Enélkül nem lehet megérteni, felfedezni a bábút, ezt a tragikomikus lényt. Az sem lehet bábszínházi rendező, akinek nincs képzőművészeti kultúrája, érzéke. A bábú ugyanis képzőművészeti alkotás, a színpad és a játéktér pedig képzőművészeti kompozícióként is működik. Nem lehet irodalom és zenekultúra, valamint mozgásművészeti ismeretek nélkül rendezni. S nem lehet rendező az sem, aki sohasem játszott bábuval, aki nem élte át a bábu életre keltésének misztériumát. Az előadást celebrálni kell. Papokra, sámánokra van szükség, belső hitre.”

Olyan jelentős, sőt korszakos előadások megálmodója volt, mint a *Micimackó*, a *Karnyóné*, az *Übü király*, a *Don Quijote* vagy a romániai diktatúra utolsó éveiben rendezett *Adjátok vissza Pinocchiót!*, amelyet a Kolibri Színházban is színre állított.

Kovács Ildikó e számára oly fontos előadásáról így